

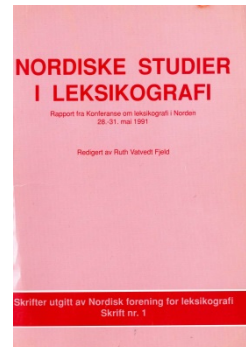
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Problemer i forbindelse med tospråklig juridisk leksikografi

Forfatter: Patrick Nigel Chaffey

Kilde: Nordiske Studier i Leksikografi 1, 1992, s. 501-508
Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, 28.-31. mai 1991

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for bruk af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Patrick Nigel Chaffey

Problemer i forbindelse med tospråklig juridisk leksikografi

De viktigste problemer innenfor norsk-engelsk juridisk leksikografi er forbundet med termer som ikke har noen oversettelsesekvivalent på engelsk eller som er delvis ekvivalente med en engelsk term. Ved hjelp av begrepsanalytiske metoder kan man forsøke å komme frem til brukbare løsninger, men på grunn av behovet for standardisering er det viktig at arbeidet med lovoversettelser går hånd i hånd med det leksikografiske arbeidet. Det er påkrevet at et organ som Rådet for teknisk terminologi automatisk får tilsendt ordlister og glossarer, helst i maskinleselig form.

Innledning

Det er blitt sagt at en tospråklig ordbok egentlig er "a contradiction in terms". Hvis denne påstanden er riktig, kan det neppe være noe annet felt hvor den er riktigere enn nettopp tospråklig juridisk leksikografi. Selv om jeg for tiden arbeider med en norsk-engelsk juridisk ordbok¹, kan jeg allikevel opptre som *advocatus diaboli* og konstatere at det egentlig er en håpløs oppgave å forsøke å lage tospråklige juridiske ordbøker, ettersom hvert land utvikler sitt eget rettsvesen og sine egne juridiske begrep og termer mer eller mindre uavhengig av utviklingen i andre samfunn, med mindre det er snakk om nært beslektede samfunn fortrinnsvis med nært beslektede språk. En juridisk term er ofte så kulturbundet at det er umulig å finne et noenlunde tilsvarende ord på et annet språk. Dette er et fenomen som Catford (1965) betegnet som "cultural untranslatability". Anderson (1977) tok konsekvensen av dette og laget en spesiell type ordbok, nemlig en sammenlignende encyklopedisk ordbok, hvor han tok for seg sivilrettslige termer på dansk, norsk, svensk og engelsk. Andersons arbeid har vært meget verdifullt, ikke minst fordi han klarla vesentlige forskjeller mellom de termene han behandlet, men for oversettere er hans ordbok dessverre av begrenset verdi, siden den stort sett ikke gir oversettelsesekvivalenter.

Det er ingen tvil om at det er et stort behov for tospråklige juridiske ordbøker, nettopp fordi lovtekster, forskrifter og direktiver må oversettes fra ett språk til et annet eller kanskje flere andre språk. Jeg har for eksempel oversatt den nye utlendingsloven og utlendingsforskriften til engelsk for Justisdepartementet. Det sier seg selv at utlendingsloven er av begrenset interesse for nordmenn, men den er av stor interesse for en god del mennesker som ikke kan norsk. Jeg antar at det er ganske mange som arbeider med juridisk terminologi enten i forbindelse med oversettelse eller med leksikografi. Dette arbeidet foregår innenfor en gitt virkelighetsramme, og jeg tror vi kan fastslå en del kjensgjerninger som i utgangspunktet ikke burde være kontroversielle:

1 Hvert land bruker et språk som er i stand til å tilfredsstille et klart behov.

- 3 Land som England eller Spania har et språk som er polykulturelt, dvs. at språket ikke danner en kulturell enhet i forhold til ett land. Engelsk og spansk er nasjonalspråk i flere land med store innbyrdes kulturelle forskjeller.
- 4 Et majoritetsspråk har vanskelig for å oppta ord fra et minoritetsspråk, dvs. at mens norsk forholdsvis lett opptar engelske ord, har engelsk enorme problemer med å oppta norske ord. Derimot vil engelsk kunne låne ord fra spansk eller fransk, og omvendt.

Grunnleggende kjensgjerninger

Det som er sagt har klare konsekvenser for vårt arbeid innenfor tospråklig leksikografi. Hvis vi nå trekker konklusjoner med hensyn til fremstillingen av en norsk-engelsk juridisk ordbok, kan vi fremsette følgende påstander:

- 1 Norsk er et språk som tilfredsstiller behovet i Norge. Med dette menes at språket inneholder alle de juridiske termer og uttrykk som er nødvendige for at rettssystemet i Norge kan fungere på norsk.
- 2 Norske juridiske termer lar seg definere i forhold til en norsk virkelighet i Norge. Gulbransen (1987) har laget en encyklopedisk ordbok som inneholder norske definisjoner av termer som betegner en slik norsk virkelighet.
- 3 Engelske juridiske termer lar seg definere i forhold til en virkelighet i et engelsktalende land, men det er flere slike land, og innbyrdes kan disse land være kulturelt svært ulike. Black (1979) definerer juridiske termer stort sett i forhold til USA; Martin (1990) definerer slike termer i forhold til England.
- 4 Det lar seg ikke gjøre å overføre "vanskelige" norske juridiske termer til engelsk. På en eller annen måte er man nødt til å lage en oversettelsesekvivalent. (Her ser jeg bort fra stillingsbetegnelser som *ombudsmann* og *lensmann*, som kan overføres til engelsk, riktignok med engelsk stavemåte.)

De som har størst behov for en norsk-engelsk juridisk ordbok, er de som oversetter norske lovtekster og forskrifter til engelsk. Det er derfor nødvendig å forsøke å lage en ordbok som inneholder oversettelsesekvivalenter, og spørsmålet blir da om det overhodet er mulig å finne tilfredsstillende oversettelsesekvivalenter. På tross av store kulturelle forskjeller mellom Norge og de ulike engelsktalende land finner vi allikevel en del juridiske termer i Norge som lar seg oversette direkte til engelsk uten noen som helst fare for misforståelse, og her er det snakk om *direkte ekvivalens*. Dessverre er direkte ekvivalens heller unntaket enn regelen. Oftest vil det være snakk om *delvis ekvivalens* eller i verste fall om *ingen ekvivalens*. Jeg kan gi noen eksempler på hvert fenomen og kommentere de løsninger vi har valgt.

Oversettelsesekvivalenter

Når vi har med direkte ekvivalens å gjøre, vil løsningen egentlig være innlysende: man skal simpelthen oppgi den engelske ekvivalenten. Det er klart at det i noen tilfelle kan ta tid å få

brakt på det rene om den engelske termen virkelig er en fullgod ekvivalent, og det kan også ta tid å finne ut om en eventuell engelsk ekvivalent i det hele tatt eksisterer, men når man engang har funnet en slik ekvivalent, så er problemet løst. Jeg kan illustrere dette ved hjelp av følgende termer fra ordboken:

lokalforvaltning	local government
prostitusjon (erhvervsmessig utukt)	prostitution
pågreipe	arrest <v>

Her er det ikke nødvendig å ta med noen definisjon eller forklaring, verken på norsk eller engelsk, fordi man har en norsk term med en klart tilsvarende term på engelsk.

Det motsatte av direkte ekvivalens er ingen ekvivalens, det vil si at man har en norsk term som betegner et fenomen som ikke eksisterer i den engelsktalende verden. Vi kan bruke to norske termer, *rettsvitne* og *sikring*, til å illustrere problemet. For det første er det ikke sikkert at de fleste nordmenn vet nøyaktig hva disse ordene betyr; det er derfor nødvendig å ta med en definisjon på norsk. For det andre er det en norsk virkelighet vi har med å gjøre; det er derfor nødvendig å ta med en engelsk oversettelse av den norske definisjonen.

Når vi vet at en norsk term ikke har noen ekvivalent på engelsk, må vi bruke begrepsanalyse som grunnlag for å danne en ny engelsk term. Det er selvfølgelig ikke uten betenkeligheter man lager en ny term, men dette er tross alt en bedre løsning enn direkte overføring av et norsk ord til engelsk. Sarcevic (1989) har anvendt denne metoden i Jugoslavia, og Newmark (1988) har beskrevet denne metoden under betegnelsen "componential analysis". Gutt (1991) har tatt opp slike problemer ved hjelp av en relevansteorietisk tilnærming til oversettelse. I Norge har Frønsdal og Hansen (1988) brukt en begrepsanalytisk metode under fremstillingen av en norsk-engelsk-tysk spesialordbok. Deres ordbok er et fremragende arbeid som viser at begrepsanalytiske metoder kan anvendes med meget stort hell innen tospråklig leksikografi.

Hvis vi bruker "componential analysis" på termene *rettsvitne* og *sikring*, kan vi konstatere følgende:

rettsvitne	a)	person
	b)	overværer en rettssak som pådømmes eller behandles av bare én dommer
	c)	skal følge med i forhandlingene
	d)	skal påse at det som føres til protokolls stemmer med det som har foregått
sikring	a)	særreaksjon i strafferetten
	b)	nyttes overfor lovbrytere med tilbakefallsfare
	c)	regnes ikke som straff
	d)	former oppregnet i straffelovens § 39 nr. 1 a-f

Det er nå vår oppgave å lage engelske termer i samsvar med de ovennevnte komponenter - i den grad det er mulig. Når det gjelder *rettsvitne* er det klart at en slik person ikke er "witness" på engelsk. Vedkommende skal opptre mer eller mindre som en eksaminsinspektør som skal påse at alt går riktig for seg under eksamen. Vi har derfor valgt å lage termen "court invigilator" på engelsk. Med hensyn til *sikring* tenker man automatisk på "preventive detention", men så husker man at sikring ikke regnes som straff. Når man leser straffelovens

§ 39 nr. 1 a-f, blir man klar over at det her er snakk om forskjellige former for tilsyn. Det faller da nokså naturlig å lage den engelske termen "preventive supervision", som faktisk er brukt i den engelske versjonen av *Fangehandboka*.

Vi kommer nå til det kanskje vanskeligste området, nemlig delvis ekvivalens. Her har jeg tenkt å illustrere problemene ved hjelp av de norske termene *voldtekt* og *konkurs*. De fleste oversettere til engelsk vil sikkert spørre med en gang om vi ikke kan fortsette å oversette de to termene med henholdsvis "rape" og "bankruptcy". Det har vi vel gjort i alle år! Problemet er bare det at de norske definisjonene i Norge ikke stemmer med de engelske² definisjonene i England og sannsynligvis heller ikke med tilsvarende definisjoner i lovgivningen i de andre engelsktalende land.

Vi kan ta voldtektsbegrepet først. Hva er egentlig voldtekt? Svaret finner vi i straffelovens § 192 første ledd, som lyder:

Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til det, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst 1 år, dersom den utuktige omgang var samleie.

Det er helt klart at to termer står sentralt i denne bestemmelsen, nemlig "utuktig omgang" og "samleie"³. Det er viktig å merke seg at det er den utuktige omgang som er avgjørende for forbrytelsen som kalles voldtekt, ikke det faktum at samleie har funnet sted. Det står heller ikke noe om voldtektforbryterens eller offerets kjønn. Teoretisk sett kan gjerningsmannen være en kvinne og offeret en mann, selv om voldtekt er en forbrytelse man tradisjonelt regner med begås av menn. Andenæs og Bratholm (1990) sier følgende om begrepet "utuktig omgang":

Utuktig omgang er et begrep som omfatter samleie, men ikke er begrenset til det. Samleie kan ses som en kvalifisert form for utuktig omgang ... Ved siden av samleie omfatter uttrykket utuktig omgang seksuelle handlinger av en viss intensitet. Deltakerne i den utuktige omgang kan være av samme eller av forskjellig kjønn.

Hvis vi når ser på hvordan "rape" defineres i England, finner vi noen vesentlige forskjeller. Mitchell og Richardson (1988) siterer følgende definisjon fra *Sexual Offences Act 1956*:

A man commits rape if

- (a) he has unlawful sexual intercourse with a woman who at the time of the intercourse does not consent to it; and
- (b) at that time he knows that she does not consent to the intercourse or he is reckless as to whether she consents to it

De siterer videre fra *New Zealand Crimes Act 1961*:

Rape is the act of a male person having sexual intercourse with a woman or girl (a) without her consent ...

Black (1979) definerer "rape" på følgende måte:

Unlawful sexual intercourse with a female without her consent. The unlawful carnal knowledge of a woman by a man forcibly and against her will.

Vi ser med en gang at voldtekt i Norge betyr mye mer enn "rape" på engelsk. Hvis en mann voldtar en kvinne i Norge og har fullbyrdet samleie med henne, så er dette "rape" på engelsk; hvis en mann voldtar en kvinne uten å ha samleie med henne, så er det ikke "rape", selv om det er "rape à la norvégienne". Det er det man kaller "indecent assault" i England. Hvis en mann voldtar en mann og har fullbyrdet anal samleie med ham, vil dette tilsvare "forcible buggery" i England. Hvis en mann voldtar en mann uten å ha anal samleie, vil dette igjen falle inn under begrepet "indecent assault".

Problemet er ikke lett å løse. Det er klart at det er en lang tradisjon i Norge for å oversette "voldtekt" med "rape". Vi har derfor nokså motvillig valgt å oversette "voldtekt" med "rape" i ordboken, men vi har tatt med den norske definisjonen og en engelsk oversettelse av denne definisjon. Ved hjelp av "componential analysis" har vi valgt å oversette "utuktig omgang" med "indecent intercourse", selv om uttrykket ikke brukes i de engelsktalende land.

Et lignende problem møter vi når vi skal oversette "konkurs" til engelsk. Tradisjonelt oversettes "konkurs" med "bankruptcy", og Arntzen, Bugge og Underland (1978) har konsekvent brukt "bankruptcy" som oversettelse for "konkurs", som følgende sitat viser:

Persons who have been a member of the board or a managing director of a Norwegian joint-stock company during the last year before the company was declared bankrupt may not ...

Men problemet her er det faktum at ordet "bankrupt" ikke brukes om selskaper i England. Hansen (1988) sier uttrykkelig at man bruker "bankruptcy" om personlig konkurs, dvs. om fysiske personer, mens man bruker "liquidation" eller "winding-up" om selskaper. Her har vi valgt å følge Hansen, og vi har oversatt "konkurs" med både "bankruptcy" og "liquidation". Ved hjelp av definisjoner har vi gjort det klart hva forskjellen er.

Noen vil selvfølgelig innvende at vi har vært inkonsekvente: vi har oversatt "voldtekt" med "rape" på tross av alt som er anført ovenfor, mens vi har valgt å oversette "konkurs" på to forskjellige måter. Ja, vi må bare innrømme at vi har vært inkonsekvente, dog ikke uten grunn. I Norge er voldtektsbegrepet svært omfattende; det dekker flere forskjellige typer straffbare handlinger i England eller USA. Det er derfor praktisk umulig å oversette "voldtekt" med flere forskjellige alternative løsninger, det ville virke forvirrende. Vi er nødt til å si at "rape" i Norge kan, men må ikke, være annerledes enn "rape" i England eller USA. Når det gjelder konkursbegrepet, er det innlysende at dette dekkes av to klare termer på engelsk. Det er vel derfor rimelig å slutte seg til Hansens løsninger.

Behovet for standardisering av termer

Jeg nevnte tidligere at det er et stort behov i Norge for oversettelse av lovtekster og forskrifter til engelsk og andre fremmedspråk, og det er meget viktig at en term som forekommer i én lov, må oversettes på samme måte når den forekommer i en annen lov, under forutsetning av at den har samme betydning i begge lovtekster. Ruth Vatvedt Fjeld har påpekt at dette ikke

alltid er tilfelle. Det er derfor nødvendig at oversettelse av lover og forskrifter går så å si hånd i hånd med juridisk leksikografisk arbeide. Det ville være svært uheldig om en tospråklig juridisk ordbok skulle gi andre løsninger enn de løsninger som faktisk er brukt i lovoversettelser, fordi en oversettelse av en lov eller forskrift har i seg selv en kraftig standardiserende virkning. Når det er sagt, må det også sies at det naturligvis finnes lovoversettelser som inneholder uheldige eller mindre heldige løsninger. I 1980 ga Utenriksdepartementet ut en nokså omfattende norsk lovsamling oversatt til engelsk. Disse oversettelsene ble i sin tid samlet av avdøde byråsjef Odd Sandal, som var helt klar over at de er av varierende kvalitet, særlig med hensyn til de terminologiske løsninger som er benyttet. Sandals drøm, som han dessverre aldri fikk tid til å sette ut i livet, var at han sammen med en gruppe oversettere og leksikografer skulle gå gjennom hele samlingen og foreta revisjoner for å få til en enhetlig terminologi.

Det er helt klart at de som oversetter lover og forskrifter, nødvendigvis må kunne ha lett adgang til terminologiske løsninger som allerede er benyttet. Det vil si at et organ som Rådet for teknisk terminologi (RTT) må forsøke å koordinere dette arbeidet, og i den forbindelse vil jeg oppfordre alle som lager ordlister og glossarer til å sende et eksemplar til RTT, helst i maskinleselig form. Kun på denne måten vil vi kunne få til den grad av standardisering som er en tvingende nødvendighet for oversettelse av juridiske dokumenter.

Eksempler hentet fra databasen på Blindern

Til slutt vil jeg vise et par eksempler fra vår database på Blindern. Som tidligere nevnt blir ordboken fremstilt ved hjelp av databaseprogrammet TPED, laget av Håvard Hjulstad ved RTT. For lesere som ikke kjenner TPED, kan jeg nevne at NB står for bokmål og EN for engelsk. 01 betyr "synonym", 04 betyr "se også" og 31 er en forklaring eller kvasidefinisjon. De norske definisjonene er stort sett hentet fra Gulbransen (1987)

NB00	<u>dokumentfalsk</u>
EN00	1) uttering a forged document 2) forgery
NB31	1) bruk av falsk dokument i rettsstridig hensikt 2) det å forferdige el. anskaffe et falsk dokument el. å forfalske et ekte el. anskaffe et forfalsket dokument for å nytte det el. la det nytte i rettsstridig hensikt
EN31	1) use of a false document for an unlawful purpose 2) making or obtaining a false document or falsifying a genuine document or obtaining a falsified document in order to use it or permit it to be used for an unlawful purpose
NB00	<u>besittelse</u>
NB01	possessio
NB01	innhavelse
NB04	ihendehavelse
NB04	tingsbesittelse
NB04	juridisk besittelse
NB04	rettighetsbesittelse
NB04	kvasibesittelse
EN00	possession

- NB31 etter gjengs teori det faktiske forhold mellom en person og en ting, det faktiske herredømme som foreligger når en person har en viss aktuell rådighet over tingen. Av selve besittelsesforholdet kan det altså ikke sluttet noe om dets materielle berettigelse. Som motstykke til denne definisjon anvendes også uttrykket juridisk besittelse - hvor "besitteren" f.eks. utøver en særlig tinglig rett uten å ha den fysiske rådighet over tingen. Når en bare taler om besittelse menes alltid tingsbesittelse. Istedenfor juridisk besittelse har man også talt om indirekte besittelse (middelbar besittelse) i motsetning til den direkte (umiddelbare eller fysiske) besittelse. Eieren som selv sitter inne med tingen er direkte besitter, men sitter en annen inne med tingen på eierens vegne, er eieren indirekte besitter. Besittelse er et rettslig relevant moment på mange områder, og er bl.a. avgjørende for skillet mellom tyveri og underslag.
- EN31 In theory the factual relationship between a person and an object, the factual power exercised by a person who has a certain existing control of the object. From the fact of possession itself no conclusion can be drawn concerning the material justification for such possession. As a contrast to this definition the term possession in law (juridisk besittelse, rettighetsbesittelse, kvasibesittelse) is also used, where the "possessor" for instance exercises a special right in rem without having physical control over the object. When one simply speaks of possession, actual possession of an object is always meant. Instead of possession in law one also speaks of indirect possession (mediate possession) as opposed to direct possession (immediate or physical possession). If the owner has the object in his possession, he is the direct possessor, but if another person has the object in his possession on the owner's behalf, the owner is the indirect possessor. Possession is a legally relevant factor in many areas, and is for instance conclusive of the distinction between theft and embezzlement.

Noter

1. Ordboken, som inneholder hovedsakelig strafferettslige termer, skal utgis av Universitetsforlaget i 1992. Den fremstilles på Blindern ved hjelp av databaseprogramet TPED, som er laget av Håvard Hjulstad ved Rådet for teknisk terminologi. *Norsk-engelsk juridisk ordbok* er redigert av Patrick Chaffey og Ronald Walford.
2. Her brukes ordet "engelsk" om England i motsetning til de andre engelsktalende land. Det er viktig å huske på at "English law" betyr engelsk rett eller engelsk lovgivning i England og Wales, ikke Skottland eller de andre engelsktalende land. Jeg har med vilje ikke brukt adjektivet "britisk" i denne artikkelen. Normalt omfatter adjektivet "britisk" hele Storbritannia, dvs. England, Wales, Skottland og Nord-Irland.
3. I 1988 fikk straffeloven en ny § 213 som lyder: "Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie."

Litteratur

- Andenæs, Johs. og Bratholm, Anders. 1990. *Spesiell strafferett*. 2. utg. Oslo.
Anderson, R.J.B. 1977. *Anglo-Scandinavian Law Dictionary*. Oslo.

- Arntzen, A., Bugge, J. og Underland, U. 1978. *Company, Trade and Tax Law in Norway*. Oslo.
- (Black, H.C.). 1979. *Black's Law Dictionary*. 5. utg. Minnesota.
- Brækhus, Sjur og Aarbakke, Magnus (red.). 1988. *Norges Lovver 1685-1987*. Oslo.
- Catford, J.C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford.
- Frønsdal, Harald og Hansen, Einar. 1988. *Møte- og konferanseterminologi*. Oslo.
- Gulbransen, Egil. 1987. *Juridisk leksikon*. 6. utg. Oslo.
- Gutt, Ernst-August. 1991. *Translation and Relevance*. Oxford.
- Hansen, Einar. 1988. *Bedre engelsk forretningsspråk*. 2. utg. Oslo.
- Juss-Buss. 1987. *Fangehåndboka*. Oslo.
- Martin, Elizabeth (red.). 1990. *A Concise Dictionary of Law*. 2. utg. Oxford.
- Mitchell, Stephen og Richardson, P.J. (red.). 1988. *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice*. 43. utg. London
- Newmark, Peter. 1988. *A Textbook of Translation*. London.
- Sarcevic, Susan. 1989. Conceptual Dictionaries for Translation in the Field of Law. I: *International Journal of Lexicography* 4/1989: 277-293. Oxford.
- Utenriksdepartementet. 1980. *Norwegian Laws etc*. Oslo.
- Walker, David. 1980. *The Oxford Companion to Law*. Oxford.